

Vali İsa Parlak'ın Kaleminden Üç Roman

Muzaffer DİLEK / Emekli Danıştay Üyesi/Vali

Vali İsa Parlak, yaş haddini beklemeden 2017 yılında emekliye ayrıldı. Aynı yıl Seferberlik isimli romanı yayınlandı. Ben, çok ilgimi çeken bu eserle ilgili bir makale yazmayı düşünürken aldığım notları kaybettim; daha acısı pandemi nedeniyle yakın çevremden insanları kaybettim. Bu arada İsa Parlak 2020 yılında Bozkır Akıncıları, 2023 yılında Oğul Balı isimli romanlarını yayınlattı. Türk İdareciler Derneği Başkanı Vali Saffet Arıkan Bedük, benden söz konusu romanlarla ilgili bir değerlendirme yazısı isteyince seve seve kabul ettim ve bu yazıyı hazırladım. Ancak önce İsa Parlak'ı biraz tanımamız gerekir.

İsa Parlak 1955 yılında Şereflikoçhisar'da doğdu. 1976 yılında Mülkiyeyi bitirdi. Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresinde master yaptı. Silvan, Kumru, Oltu, Gölarmara Kaymakamlıkları; Şanlıurfa Vali Yardımcılığı, Mülkiye müfettişliği ve İçişleri Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkan Yardımcılığı görevlerinde bulundu. Batman ve Isparta Valiliği yaptı. Raife Hanımla evli ve iki çocuk babasıdır.

İsa Parlak'ı Mülkiye Müfettişliğine atanmasından sonra tanıdım. Aslında aynı toprağın insanıyız. Onun doğduğu köyle benimki arasında 55 kilometrelik bir mesafe vardır. O nedenle romanlarında kullandığı yöresel dil ve folklorik öğeler bana son derece tanıdık geldi.

Bu zamana kadar yazılan romanlardan farklı olarak, Seferberlik'te Birinci Dünya Savaşı, Bozkır Akıncıları'nda Milli Kurtuluş Savaşı er, onbaşı, çavuş gibi alt rütbede hiz-

met veren Anadolu insanının bakış açısından verilmiştir. Başat karakter olarak Bozkır Akıncıları'nda yalnızca bir yüzbaşı vardır. Cephe gerisindeki yaşamlar tasvir edilirken de aynı şekilde Tuz Gölü'nün çevresindeki sıradan insanlar tercih edilmiştir. Dönmeyen oğula yanan anneler, dul kalan gelinler, bir lokma ekmeğin peşinden koşan çocuklar, sabanın peşinden yetişemeyen ihtiyarlar...

Oğul Balı'nda yazar projektörlerini bu kez Cumhuriyet Dönemi'ne çevirmiştir. Bir kadının etrafında dönen olaylar anlatılırken Şeyh Sait İsyanı, Tek Parti Dönemi, Demokrat Parti Dönemi, İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği sıkıntılar; yerel bürokratlar, yerel siyasetçiler ve aralarındaki çıkar ilişkileri, çıkar çatışmaları ve her şeye rağmen genç Cumhuriyet'in çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak için çabaları okuyucuyu sıkımsayacak biçimde işlenmiştir. Kitabı bitirdikten sonra okuyucu, aynı ilişkiler ağının altmış yıl sonra da aynı şekilde sürüp gittiğini hayretle görecektir.

Roman tekniği konusunda kendimi yetkin görmem mümkün değil, bu açıdan İsa Parlak'ın kitaplarını değerlendirmeyi uygun bulmuyorum. Ancak bu konuda yakın zamanda kaybettiğimiz romancı Adnan Şenel'in, İsa Parlak'la yapılmış bir söyleşi Türk Yurdu dergisinde yayınlanmıştır. Bu yazıya "turkyurdu.com.tr" adresinden ulaşmak mümkündür.

Bir roman okuyucusu olarak beğendiğim bir yazarın tüm kitaplarını okumak çabası içinde olurum.

Bunu yaparken kitaplarda benzerlik ve tekrar olup olmadığına özellikle dikkat ederim. Örneğin Kemal Tahir, Sait Faik Abasıyanık ve Haldun Taner'in tüm eserlerini okuduğumu söyleyebilirim. Aynı şekilde İsa Parlak'ın yayınlanmış üç eserini de okudum ve ülkemizin son yüzyılının anlatıldığı kitapların tamamen özgün olduğunu, hiçbir tekrara düşülmediğini gördüm. Daha önce edebi bir çalışması olmadığını bizzat kendisinden dinlediğim yazarın her biri çok önemli dönemleri anlatan kitaplarındaki olay örgüsü, kurgu ve anlatım biçimi çok dikkat çekicidir. Seferberlik hakkında yazmayı düşündüğüm makale için fikir edinmek amacıyla tarihi roman türünün yapıtları olan Margaret Mitchell'in Pulitzer ödüllü Rüzgâr Gibi Geçti, Tolstoy'un Savaş ve Barış, Mihail Şolohov'un Ve Durgun Akardı Don adlı eserlerini okudum. Bunlardan aldığım hazrı, farklı tarihsel koşullar içinde benim halkımın dramını anlatan Seferberlik ve Bozkır Akıncıları'ndan da aldığımı rahatlıkla söyleyebilirim.

İsa Parlak'ın kitaplarında geçen ve Tuz Gölü havzasında halen kullanılan sözcükler, benzetmeler ve deyimler benim için oldukça tanıdık. Romanlarda bunların "Taşı gediğine koyarcasına" kullanılması anlatıma bir doğallık kazandırmış. Örnek vermek gerekirse buymak, çömçe, ilenmek, böğrü, bildır, çenilemek, çitlik, belermek, öteberi, ne has, horanta, ellemek, imbal, tohmalamak, kopmak (koşmak anlamında) bunlardan sadece bir kısmıdır. Yine yorgunu yokuşa sürmek, döke saça

yemek, başı göğe ermek gibi deyimler de yeri geldikçe uygun anlatım araçları olarak kullanılmıştır. Diğer romanlarında da aşırıya kaçmayan buna benzer kullanımlar, Türk kültürüne son derece değerli bir hizmettir.

Bu romanların ortak özellikleri akıcı, kolay okunur olması; yalın bir dil ve üslupla yazılmasıdır. Yazar doğduğu kırsal kesimden dört yaşında ayrılmış olsa da yöre kültürüne hakimdir. Bunu gelenekleri, nesnelere tanımlamasından; atları, develeri, koyunları, köpekleri tasvirinden anlamak mümkündür.

Özetle yazar yerelden hareketle ulusala ulaşabilmiştir.

Bu genel değerlendirmeden sonra romanların içeriğine biraz daha yakından bakabiliriz.

SEFERBERLİK

“Ağustos 1914, Anadolu’da bir köy

Dünyanın hesabı onların üzerineydi, onların dünyadan haberi yoktu.

Onlar kadın erkek, yaşlı genç öğlenin sarı sıcağında, terli bedenlerine yapışmış saman tozlarına aldırış etmeden işlerini bir an önce bitirmenin derdindeydiler. Hiç yorulmayacakmış gibi bir halleri vardı.”

Beş yüz altmış sayfalık roman, Birinci Dünya Savaşı’nın ayak sesleri duyulurken Anadolu köylüsünün tasviriyle başlamaktadır. Zamanın şartlarına uygun olarak bu insanlar, kendileri dışında gelişen olaylardan bihaberdirler ama ilerleyen satırlardan anlaşılacağı üzere yüz yılların deneyimiyle, savaşın kendilerine ne getirip ne götüreceğinin de bilincindedirler. “Dünyanın hesabı onların üzerineydi...” cümlesiyle de büyük güçlerin Osmanlı Devleti’yle ilgili planlarına gönderme yapılmaktadır.

Bu genel girişten sonra öykünün ana eksenini oluşturacak ailenin tanıtımına geçilmektedir. Hacca gidebilecek kadar hali vakti yerinde olan İsmail’in dört oğlu, iki kızı vardır. Büyük oğlu Mehmet kırkına merdiven dayamıştır, zorunlu askerliğini yıllar önce yapmıştır. Onun küçüğü Halil yirmi beş yaş civarındadır, Balkan Savaşı gazisidir, o da zorunlu askerliğini bitirmiştir. Onun küçüğü Hamdi halen Erzurum’da askerdir. En küçük oğlu Hüseyin ise yeni yetme, delişmen bir gençtir. Sadece o bekarlıdır. Kızlardan büyüğü evli, diğeri evin en küçüğü olup genç kızlığa henüz adım atmaktadır.

Romanın en önemli karakterlerinden birisi Elif Karı’dır. Namı diğer Deli Elif. Kendisi İsmail’in karısı ve ailenin son karar merciidir.

Kitap, Hacı İsmail’in ailesinin örneğinde, Birinci Dünya savaşı sırasında kentlisiyle köylüsüyle Anadolu’daki bütün insanların yaşadıklarını anlatmaktadır.

Yazar kitapta ilginç bir kurgu yaparak bize Osmanlı’nın Birinci Dünya Savaşı’ndaki belli başlı cephelerindeki yaşanmışlıkları anlatıyor. Ham-

di’nin gözünden Kafkas Cephesi ve Sarıkamış harekâtını; Halil’in gözünden Filistin Cephesi ve Kanal harekâtını; Hüseyin’in gözünden Irak Cephesini; Mehmet’in gözünden de cephe gerisinde eşkiyalarla, askeri firarilerle mücadeleyi, fırsatını bulan herkesin devlet malını nasıl çaldığını okuyoruz. Tabii akla Çanak-kale Cephesi’nin niçin işlenmediği sorusu gelebilir. Yazar, Türk Yurdu dergisindeki söyleşisinde bu soruya yanıt veriyor: “Çanak-kale muharebelerine özellikle girmedim. Çünkü edebiyatımızda ve öteki sanat kollarında diğer cephelere göre daha fazla işlenmişti.” Anlaşıyor ki yazarın amacı, aynı zamanda okuyucuyu bilgilendirmektir.

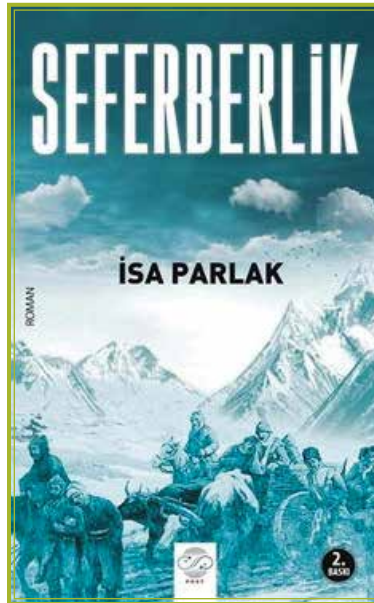
Hamdi, askere gitmeden kısa bir süre önce Fadime’yle evlenmiştir. Savaş başladığında Erzurum’da askerdir. Sarıkamış harekâtına katılmış, esir düşmüştür. Rus askerlerinin zorba davranışlarına muhatap olmuş, gördüğü işkenceler sonucunda soğğun da etkisiyle ölmüştür. Hamdi’nin ölüm sahnesi romanın en dramatik bölümlerindedir:

“Hamdi huzur doluydu. Kurşunilik kaybolmuş, her yanı Güneş’in kızzılığı sarmıştı. Derin bir nefes aldı, tertemiz vatan havasını ve anasının kokusunu ciğerlerine doldurdu.

Ve bir daha vermedi. “

Halil Çavuş, Osmanlıda seferberliğin ilan edilmesiyle ilk askere alınanlardandır. Kendisi Balkan Savaşı’na katılmış, yaralanmış, esir düşmüştür. Bu nedenle Birinci Dünya Savaşı boyunca Balkan Savaşı’nda yaşadıklarının etkisini hissedecektir. Savaşın sonuna doğru yine esir düşer. 1920 yılında döner köyüne, yani yeni bir mücadelenin başlangıcında.

Romanda, bir bayram sabahında Halil Çavuş’un iç sesiyle sila ve aile özlemi şöyle aktarılmış:

“Halil Çavuş mevziinin arakasında ki kayanın gölgesinde oturmuş bir tütün sarmıştı... Bizimkiler şu anda ne yapıyordur, diye düşündü... Ya kadınlar ne yapıyordur bu bayram sabahında? Anası, gelinler, bir de Ayşe... Gelinlerin kocası, ananın ise oğulları askerde, biri de şehit olmuş; üstelik diğerlerinden de her an acı haber gelebilir. Aman Tanrım buna yürek dayanır mı, kafa dayanır mı? Üç gün değil, üç ay değil, tam üç senedir bu böyle...

...

Ya Zeynep’i ya selvi boylusu? En son odalarından ayrılırken buğulu gözlerini yerden kaldırmadan, nasıl da bükümüştü boynunu...

...

Bu savaş, ah bu savaş! Neler getirdi başımıza? Ölenimizin, yitenimizin, esir olanımızın, sakat kalanımızın haddi hesabı yok. Sönen, yıkılan ocaklar; elleri koynunda, gözü yaşlı bekleyen analar, bacılar ve de sevgililer... Ya sizler, kuytularda gizli gizli ağlayan babalar...

Cephedeki asker, köydeki yakınlarını böyle anarken baba Hacı İsmail’in, seferberliğin ilanından sonra köyünde yaşadıkları, bu döneme ilişkin eleştirileri ve isyanı kitapta şu cümlelerle anlatılıyor:

“... Seferberlik ilan edildiğinde Hamdi Zaten askerdi. Halil’i de yeniden asker ettiler; savaş birkaç ayda biter, çocuklar da kazasız belasız döner inşallah diyorduk. Savaş bitmediği gibi Hamdi’imi de aldı elimizden. Ah yavrum ah senin hakkını nasıl öderiz bilmem ki. Deli ananın aklına uyduk karını da kardeşinle evlendirdik; tam Hüseyin’imi de yaktık derken bu Ese doğdu birden. Diğer torunlarımı yaşatamadık ama bu iki aylık oldu maşallah. Karanlık günlerimizi nasıl da aydınlattı. Aydınlattı da Osmanlı adama dirlik düzenlik ve-

rir mi? Hüseyin’i de asker edeceklermiş. Etsinler de geride kalanlar ne yiyecek ne içecek, bunca çoluk çocuk? Bunun hastalığı var, kışı var yazı var. Bunları kim hak edecek, ha Osmanlı? Neymiş efendim Hüseyin zaten askerlik çağına gelmiş. İyi ya o zaman askerlik çağı geçeni ver; adam kırk yaşına gelmiş hâlâ asker. Verir mi Osmanlı? Vermez! O sadece almayı bilir. Oğlanları aldın, atları aldın, develeri aldın, zahireyi aldın, al babam al. İyi de yerine koymuyorsun, sonra ne olacak? Hazıra dağ dayanmaz...”

Bu cümleler, dört yıllık bir savaşta cephe gerisindekilerinin, hayatlarını sürdürmekte ne kadar zorlandıklarını, aslında onların da savaşın bir parçası olduklarını göstermektedir. Onlar yalnızca kendi hayatlarını değil, savaşı da idame ettirmek zorundaydılar. İşte “SEFERBERLİK” adı da buradan gelmektedir; bütün ülkenin, bütün milletin, bütün fertlerin varıyla, yoğunla savaşa katıldığını anlatmaktadır.

Romanın başkışisi diyebileceğimiz Hüseyin’in, istemese de şehit ağabeyinin eşiyle evlenmesinden dolayı yaşadığı pişmanlık, buna rağmen eşine duyduğu aşk, delişmen karakterinin askerlik hizmetine yansımaları çok etkili bir şekilde anlatılmış. Aynı şekilde Molla Mehmet’in ve Halil Çavuş’un köylerine dönüşü de son derece başarılı tasvir edilmiş. Hüseyin’in asker arkadaşı Nedim’le ağabeyi Molla Mehmet’in köye dönüş yolculuğu sırasında karşılaşmaları ve aralarında geçen konuşmalar yürek yakıcıdır:

“Nedim biraz geri çekilerek:

– Mehmet Ede, bir kusur edersem beni bağışla, dedi. Hüseyin son vazifeye giderken bana vasiyet gibi bir şey söyledi, bunu söylemezsem vebal altına girerim.

Mehmet Çavuş kaşlarını çatarak tüm dikkatini verdi. Nedim devam etti:

– Dedi ki Hüseyin, ‘Ben gelmezsem kimse harpte kaldı demesin, edesinin karısıyla evlendi de ondan gelmedi, desin.’

Hava soğuk olduğu hâlde Mehmet Çavuş’un sırtını ter bastı; gözlerini bir süre yerlerde gezdirdi, sonra gözlerini Nedim’in göğsünde sabitleyerek dura dura konuştu:

– Doğru olur diye çocukları biz zorladık, ama bilmem ki niye yaptık? Bilmiyorum Nedim, bilmiyorum. Keşke yapmasa mıydık? Bilmiyorum.”

Bu cümleler, savaşta şehit olan askerlerin geride kalan dul eşlerini korumaya çalışırken ailelerinin yaşadıkları acıların ortaya saçılışı gibidir.

Esaretten dönen Halil’le karısı Zeynep’in, altı yıllık bir ayrılıktan sonra ilk karşılaşmalarında yaşadıkları da ibretliktir:

“Halil odasına girdi. Ağır hareketlerle sekiye oturdu. Zeynep de peşinden gelmişti. Kapiyu kapatıp öylece ayakta durdu. Her ikisi de önlerine bakıyordu. Bir süre sessizce beklediler, sanki iki yabancı gibiydiler. Neden sonra Halil yanında yer göstererek karısına oturmasını işaret etti. Zeynep usulca itaat etti. Bir süre yan yana oturdular. Halil hiçbir şey söyleyemiyordu; daha kötüsü düşünemiyordu da. Sonunda karısının nasırlaşmış ellerinden birini avuçlarının arasına alarak okşamayı akıl edebildi.”

SEFERBERLİK’te savaş sırasında Anadolu köylüsünün yaşadıkları Tuz Gölü havzasında yaşayanlar özeline verilmektedir. Köyde sakat ve yaşlılardan başka kimse kalmadığından ekim, dikim ve hasat işleri kadınlara kalmıştır. Yaşlı baba, kızı ve gelinlerinin sınırlı güçleriyle elde

ettikleri ürüne bir de devlet tasallut etmektedir. Bu konudaki tasvirler o kadar gerçekçidir ki okuyucu, İtalyan yönetmen Giuseppe De Santis'in "Acı Pirinç" filmi seyrediyor zanneder kendini.

Yazar, SEFERBERLİK'te bazen hamasi sahnelere yer verse de savaşın koşullarını, getirdiklerini, götürdüklerini gerçekçi biçimde anlatmayı amaç edinmiştir. Bu yönüyle savaş karşıtıdır. Bunu yazar, en açık bir şekilde, aydın bir vaiz olan fakat savaş konusunda devletin yöneticileriyle aynı görüşte olan Kara Hoca'nın iç sesinden yansıtmaktadır. Savaşla ilgili motivasyon konuşmalarını Elif Karı'nın kayıtsız bir şekilde dinlediğini görünce onun bu tavrını şöyle yorumlar, Kara Hoca:

"-Boş konuşuyorsun Kara Hoca, diyordu (Elif Karı). Gerçeği ben biliyorum, ben yaşıyorum. Senin söylediklerin devleti idare edenlerin, sevk edenlerin düşünceleri, tahminleri, istekleri, umutları, tasavvurları, layihaları, gazete haberleri; hülasa canı olmayan, yüreği yanmayan, acı çekmeyen bir sürü şey. Bu savaşa girmeli miydik? Bu sorunun cevabı bende, benim ana yüreğimde, İsmail'de, Halil'de, Hamdi'de, Zeynep'te, Fadime'de... Bu sorunun cevabı gündüz gözleriyle masa başında yapılan hesaplarda değil, uykusuz gecelerde."

BOZKIR AKINCILARI

Dört yüz seksen sayfalık BOZKIR AKINCILARI İsa Parlak'ın ikinci romanıdır. Kitabın asıl konusu Milli Kurtuluş Savaşı olmakla birlikte, cephelerden başka, yurt düzeyinde iç ve dış düşmanlara karşı verilen mücadele de etkili bir şekilde anlatılmıştır ki kitabın en önemli yönlerinden birisi budur. Bu çerçevede, Konya başta olmak üzere İç Anadolu ve Akdeniz Bölgesinin dağlık kesimlerinde baş-

layan ve henüz devlet birimlerinin ve güçlerinin oluşum aşamasında patlak veren Delibaş isyanı ayrıntılı bir incelemeye tabi tutulmuştur.

Roman yazmak başlı başına bir sanatsal ve yazınsal yetenek gerektirir. Romandaki olaylar, kişiler ve mekanlar gerçek olabileceği gibi hayalle gerçek yan yana veya iç içe de olabilir. Bazen de tümüyle kurgusaldır. Çoğunlukla gerçekleşmiş olaylar veya gerçekleşmesi mümkün olaylar tarihi romanlara konu teşkil eder. Bu yönüyle bakıldığında yakın tarih romanları, kurgusu en zor kategoriyi oluşturur; çünkü yazarın hareket alanı kısıtlıdır. Yazar seçtiği konunun özelliğini dikkate alarak titiz ve derin bir olay, mekân, zaman ve karakter incelemesi yapmak durumunda kalır. İsa Parlak gerçek karakterlerle kurgusal karakterleri, son derece doğal bir şekilde Millî Mücadele platformunda bir araya getirmiştir.

BOZKIR AKINCILARI, Kurtuluş Savaşı sırasındaki iç isyanların bastırılması ve düşman hatlarının gerisindeki mücadeleleri Yüzbaşı Şahin Bey ile onun emrinde görev yapan Delice Mustafa ve arkadaşları üzerinden

anlatmaktadır. Yazar burada da SEFERBERLİK'te olduğu gibi kurgusal karakterlerini askeri hiyerarşinin oldukça alt düzeyine mensup bireyler arasından seçmiştir. Romanda ismi geçen komutanlar ise savaş sırasında gerçekten rol üstlenmiş kişilerdir. Örneğin Süvari Kolordu Komutanı Fahrettin (Altay) Paşa, Delibaş isyanını bastıran Albay Refet (Bele) ve Binbaşı Derviş Bey gibi.

Romanın başkışisi Delice Mustafa'dır. Millî Mücadele başladığı halde ağabeyi Ali, karısı ile yeni doğan kızını düşünerek köydeki birçokları gibi askerden kaçmaktadır. Mustafa ise, SEFERBERLİK'ten de tanıdığımız Kara Hoca'nın da etkisiyle Millî Mücadeleye katılmak ister. Ne var ki boyu posu yerinde olmasına rağmen yaşı küçüktür. Ağabeyi Ali'nin aile düzenin bozulacağını da göz önünde bulunduran Mustafa, onun yerine Askerlik Şubesine gider teslim olur. Topluca Konya'ya sevk edilirlerken Delibaş isyancılarının baskınına uğrarlar. O andan itibaren Delice Mustafa, Halife'nin askerleri olduğuna inandırıldığı isyancıların safına katılır. Ancak onların durumunu yakından görünce, birkaç arkadaşıyla kaçır, Delibaş isyanını bastırmakla görevli Demirci Mehmet Efe birliklerinden birine komuta eden Yüzbaşı Şahin Beyin maiyetine girer. Delibaş isyanının bastırılmasından sonra Demirci Mehmet Efe tasfiye edilince, Şahin Bey, Delice Mustafa ve arkadaşları, Bozkır Akıncıları adıyla Millî Mücadele boyunca düşman kuvvetlerinin gerisinde faaliyet gösterirler.

BOZKIR AKINCILARI'nı okurken mevcut bilgilerimin dışında yaptığım incelemede, romanda geçen olaylar ve birçok kişinin gerçek olduğunu gördüm. Bazılarını sayacak olursak: Vali Cemal Bey (Artin Cemal), Vali Haydar Bey, Kaymakam Demir Asaf Bey, Konya Müdafaa-i Hukuk Cemii-

yeti Başkanı Ali Kemali Bey, Kuzey Afrikalı Şeyh Ahmet Sunusi, Konya Mebusu Abdülhalim Çelebi (Mevlevi Dergâhı Postnişini), Isparta Mebusu Hafız İbrahim (Demiralay), Papaz Frew, İngiliz Muhipleri Cemiyeti Başkanı Molla Said ve daha birçokları. Yazar bu tarihi kişilikleri bir roman karakteri haline getirerek okuyucuya tanıtmıştır.

Örneğin Nutuk'ta da ismi geçen İngiliz ajanı Papaz Frew ile İngiliz Muhipler Cemiyeti Başkanı Molla Said'in ağzından Delibaşı İsyanının arkasındaki güçler ve lideri Delibaşı Mehmet şöyle anlatılmaktadır:

“Said Molla gözlerinin içi gülerken cevap verdi:

– Konya'da işler yoluna giriyor.

Papaz Frew biraz daha ciddileşti:

– Konya'da işler yoluna giriyor mu? Nasıl?

– Bahar aylarındaki muvaffak olmadığımız işi bu sefer tamamlayacak birini bulduk. Namı, Delibaşı Mehmet. Konya Mebusu Zeynel Abidin Efendi Hazretleri uzun zamandır kendisini ikna etmeğe uğraşıyordu.

Papaz Frew'un, Delibaşı Mehmet'in Bozkır ayaklanmalarındaki faaliyetlerinden bilgisi vardı. Kendisini Konya seyahati sırasında tanıdı ama bilmezlikten geldi, kaşlarını çattı:

– Kimmiş bu Delibaşı Mehmet?

...

– Konyalı. Bir Arnavut. Garip bir adam. Bir zorba. Çevresine her türlü kötülüğü yapabilir ama hürmet ve muhabbet celp etmeyi biliyor. Bu sebepten olsa gerek valinin bile itimadını kazanmış.

– Şimdiki valinin mi?

– Evet. Delibaşı Mehmet Bozkır hareketine de katılmıştı. Ancak Zey-

nel Abidin Efendi Hazretlerinin araya soktuğu hatırlı kişiler sayesinde affedilmiş ve Çumra'daki köyüne dönmesine izin verilmişti. Malumunuz bu Kuvay-ı Milliyeçiler kendilerine göre kurnaz davranıp yanlarında tutabileceklerini affediyorlar. Bu arada güzel bir tesadüf, Konya'nın zenginlerinden birinin kızı eşkiya tarafından kaçırılıyor. Delibaşı Mehmet eşkiyayı tepeleyip kızı kurtarıyor. Bunun üzerine Vali kendisine binbaşı rütbesi verip Çumra kazasının asayişini sağlamakla görevlendiriyor. Hatta gümüş saplı bir kılıç hediye ediyor.”

SEFERBERLİK'te olduğu gibi BOZKIR AKINCILARI'nda da yazar, askerlerin ve Kuvay-ı Milliye'nin mücadelelerini anlatmakla yetinmemiş, Tuz Gölü havzası özelinde Anadolu insanının o dönemdeki ekonomik ve sosyal yaşantısını, Millî Mücadeleye karşı tutumunu da okuyucuyla buluşturmuştur. Bir yanda askerlikten firar edilmekte, bir yanda kefenler orduya bağışlanmaktadır; üretim için sakatlardan, bir lokma şekere hasret çeken çocuklardan medet umulmaktadır.

Romanda duygulu bir aşk hikâyesi de anlatılmaktadır. Delice Mustafa'nın sevdiği bir kız vardır, Çiğdem. Aslında her şey yolundadır, herkes bu iki genci birbirine yakıştırmaktadır. Ancak Delice Mustafa, sevdiği insanlar ve özellikle vatani için sevgisini ertelemiştir. Ama vazgeçmemiştir. Sarı Çiğdem'i son ana kadar içinde yaşatmış, “aynı göğün altında” olmaktan bile teselli bulmuş, kavuşamayacak da olsa en zor anlarında onun varlığından güç almıştır.

Bu aşkın hazin sonu romanın en dramatik bölümlerindedir.

Yazar, romana Yunan işgali ve bu işgale karşı İstanbul idaresinin ve halkın duyarsızlığı, çaresizliği, hatta ihanete varan davranışlarının tas-

viriyeye başlıyor. Devamında Yüzbaşı Şahin ve Delice Mustafa'nın maceralarıyla birlikte Delibaşı isyanından başka Bozkır Kaymakamı Demir Asaf Bey ve arkadaşlarının idamı, Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Beyin idamı, Demirci Mehmet Efe ve Çerkez Ethem'in tasfiyeleri, Birinci ve İkinci İnönü Savaşları, Sakarya Muharebeleri ve nihayet Büyük Taarruz da öyküleştirilerek, yer yer destansı bir havada anlatılıyor.

Yüzbaşı Şahin Bey ve arkadaşlarının son görevleri, geri çekilen Yunan birliklerinin bir köprüyü havaya uçurmalarının engellenmesidir. Geriye yalnızca Delice Mustafa kalmıştır. Ağır yaralıdır, bütün vücudu mefluçtur. Ama dinamiti ateşleyecek fitili söndürmek zorundadır. Son çare olarak yanan fitili ağzına alır:

“Fitil hâlâ ağzındaydı. Ateş tıslayarak geldi, yanağına dayandı. Yanağı, dudakları cızır cızır yanıyordu. Delice Mustafa fitili bırakmadı, haykırdı. Ateş ağzına girdi. Dişlerini gücünün yettiğince sıktı, sıktı. Cehennem ağzındaydı. Ateş burnundan fırlıyordu. Göz yaşları sicim gibi akıyordu. Doya doya, katla katla ağladı. Delice Mustafa ömründe böyle bir acıyla ağlamamıştı.

Sonunda başını yavaşça toprağa koydu.

Islak kirpiklerinde sabah güneşi parlıyordu.”

Romanla ilgili yapılacak o kadar olumlu değerlendirmeler ve değinilecek konular var ki bunları dar çerçeveli bir yazı içine sığdırmak mümkün değil. Bu nedenle romanı okumak gerekli.

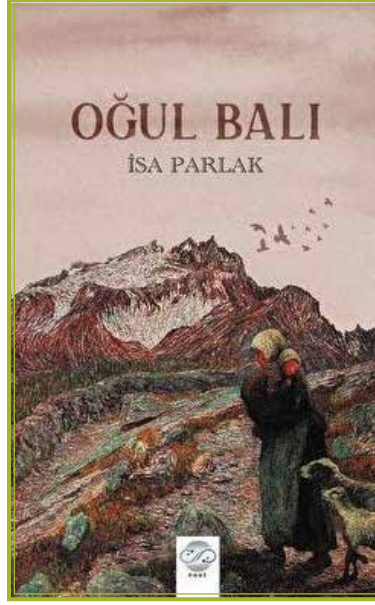
OĞUL BALI

İsa Parlak'ın üçüncü kitabı olan OĞUL BALI 2023'te Post Yayınevi tarafından yayınlanmıştır. 342 sayfa- dan oluşan bu kitap, ağırlıklı olarak

kasaba insanının yaşantısını belli bir tarihsel dönem içinde ele almaktadır. 1925 yılında baş gösteren Şeyh Said Ayaklanmasını bastırmak üzere Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesine gönderilen askerlerden biri olan Yusuf'un, yaralanmasından sonra sağlık sebebiyle memleketine gönderilmesi bu dönemin başlangıcı sayılabilir. Bitişi ise 27 Mayıs Askeri Darbesi'dir.

Yusuf aldığı yaraya bağlı olarak bir süre sonra ölür. Geride dul eşi Zeynep'ten başka iki yaşında Asiye isimli bir kız çocuğu bırakır. Zeynep savaş gazisi ağabeyinin ve onun oğlu Cemal'in desteği ile ayakta kalmaya çalışır. Bir de şehit ağabeyinden yadigâr yeğeni Hüseyin vardır, delişmen bir çocuktur. Büyüdüğü zaman Zeynep halasının kızı Asiye'yle evlenir, bu evlilikten Yusuf Ali isimli bir çocuk olur. Asiye'yle Hüseyin kısa aralıklarla ölünce çocukları Yusuf Ali'ye anneannesi Zeynep Kadın bakmak zorunda kalır.

Romanın ana eksenini bu olmakla birlikte yazar, bir fon olarak kullandığı kasaba hayatını da irdelemekten geri kalmaz. Kasaba hayatı, delisiyle; halka yakın olmaya gayret eden ama aynı zamanda siyasilerle ilişkileri bozmamaya çalışan kaymakamlarıyla; görev hassasiyeti nedeniyle herkese mesafeli duran ve duruşma sırasında gösterdiği tepkiyle insanlığını mesleğinin önüne koyan hakimleriyle; idealist eğitimcileriyle; siyasetin ve devletin gücünü arkasına alarak çevresindeki insanların hakkını, hukukunu çiğneyen mütegalibesıyla; her türlü dolambaçlı yollarla kendi çıkarlarını koruyan ve her devrin adamı olan fırsatçılılarıyla; kendisi de bir emekçi olmasına rağmen olanak bulduğunda en yakınındaki işçiyi ezmekten, hakkını gasp etmekten geri durmayan memuruyla romanda yerini almıştır.

Bu açıdan bakınca siyasi görüşleri farklı olmakla birlikte çıkarları gerektirdiğinde rahatlıkla iş birliği yapabilen Pırtıcı Kazım'la Deli Talip romanın önemli karakterleridir.

Roman, konu aldığı 25 yıllık süreç içerisinde kasaba hayatı özelinde aslında Türkiye'nin sosyal, siyasi, idari, ticari hayatı; çıkar ilişkileri, ahlaki değerleri; Cumhuriyetin ekonomi, sağlık, eğitim ve tarımı geliştirme çabalarını incelemektedir. Sayfalar ilerledikçe İkinci Dünya Savaşı'nın her boyuttaki etkilerini, savaşın bitmesinden sonra küresel trende bağlı olarak ülkedeki değişimi ve her şeye rağmen gelişimi görürsünüz.

Piyasada satılan mallar, kullanılan araç gereçler yeni dönemi simgelemektedir. Yapı malzemesi olarak çimento kullanımı yaygınlaşmış, traktör satışları çoğalmış, geçmişte piyasada bulunmayan birçok mal ve malzeme dükkanlarda, pazar tezgâhlarında yer almaya başlamış, çiftçi, gübreyle, biçerdöverle tanışmıştı. Ülkede ekonomik entegrasyon artmakta, buna bağlı olarak bayilik, acentelik sistemi kasabalara

kadar yayılmaktadır. Bu faaliyetler artık yeni tip iş adamları tarafından gerçekleştirilmektedir.

Bu romanın en önemli özelliklerinden bir tanesi gerçek hayattan alınmış olmasıdır. Yedi sekiz aylıkken annesini kaybeden Yusuf Ali'yi anneannesi büyütme zorundadır. Ancak bebeği beslemekte zorlanmaktadır. İyice bunaldığı bir gece yarısı, Yusuf Ali'yi emzirmesi için komşusu Deli Talip'in karısından yardım ister, Deli Talip tarafından kaba bir şekilde kovulur. Evine döner Zeynep:

“Çocuğu yatağın üzerine bıraktı. Kendi üzerindeki sakosunu çıkarıp yanına uzandı. Ağlamaktan yorulmuş torununu kolunun üzerine yatırdı, başını okşadı. Saçları mis gibi kokuyordu, derin derin içine çekti. Sesini olabildiğince yumuşatarak:

– Neyi var kuzumun? dedi. Neyi var kuzumun kuzusunun?

Çocuğun göğsüne sokulmak istediğini, bir şeyler arandığını hissetti. Hatta ağlamasını azaltarak aradığını bulduğunun işaretini verir gibiydi:

– Meme istiyorsun kuzum biliyorum ama neneninki kuru tahta. Kuru tahtadan süt çıkar mı?

Yine de içliğin düğmelerini çözdü, göğsünün birini uzattı torununun ağzına doğru. Çocuk hiç tereddüt etmeden ağlamayı bırakarak ağı ve eliyle yapıştı kendisine uzatılana. Süt varmış gibi şapırdatarak emmeye başladı.”

Romanın ilerleyen bölümlerinde Zeynep'in süte geldiğini öğreniyoruz. Bir gün babası Hüseyin, “Kocaman oldu maşallah, daha ne kadar emecek hala?” diye sorunca, Zeynep: “Emsin oğlum, Allah'ın verdiği ondan mı esirgeyeceğim. Kurban olduğum Allah nelere kadir. Bu yaşta ben süte gelebilir miyim? Geldim işte.” yanıtını verir.

(Ben bu cümleleri okuyunca bu durumun mümkün olup olamayacağına bir bilim adamına sordum. O, süte gelmenin geçmişte doğum yapanlarda olduğu gibi hiç doğum yapmamış olanlarda bile mümkün olduğunu ifade etti.

Kitapta bu olayı görünce ilk kez 1974 de okuduğum John Steinbeck'in Gazap Üzümleri isimli romanının finalindeki, aç kalmış bir adamın yeni doğum yapmış bir kadın tarafından emzirilmesi sahnesini hatırladım. Her iki olayda da yoksulluğun, imkansızlığın ürettiği dramatik çareyi görüyoruz.)

Dört beş yaşına kadar meme emen Yusuf Ali, Deli Talip'in işlediği bir stokçuluk suçuna iştirak ettiği şüphesiyle birkaç saatliğine de olsa gözaltına alınan anneannesinden ayrı kalır. Onu mahkemede sanık olarak görünce parmağını emmeye başlar, sonra da dayanamayıp anneannesine koşar. Mübaşir hoyrat bir şekilde çocuğu anneannesinden koparır, duruşma salonundan dışarı çıkarır. Mübaşirin davranışına sinirlenen hâkim, çocuğu tekrar anneannesinin yanına getirtir.

Bu parmak emme metaforu romanın sonunda yeniden karşımıza çıkaracaktır.

Hüseyin'le Asiye'nin evliliği aniden olmuştu. Evlendikten sonra birbirlerini gerçekten çok sevmişlerdi. Ancak Asiye'nin bir gizli seveni de vardır, büyük dayısının oğlu Cemal. Cemal bu aşkını kimseye açmaz. Daha önce ipuçları verilen bu aşktan okuyucu ancak bir rüyayla haberdar olur:

“Bir ara uyumakta olan Asiye'nin yüzüne odaklandı, ne kadar güzel görünüyordu. Ayın aydınlığında ay gibi parlıyordu, dupduruydu. Hilâl kaşları, korumak istemiş gibi gözlerinin üstüne abanmış siyah kirpikleri, narin kanatlı burnu, kıvrımlı dudakları

iyice belirginleşmişti. Gözlerini ayıramadı, seyre daldı. Birden içinden, Asiye'nin alınına, iki kaşının arasına bir öpücük kondurmak geldi. Ayıp dedi, günah dedi, yapmamam lazım dedi. Fakat ne vardı bunda, şu güzelliğe bir öpücük kondurmanın, kime ne zararı ne kötülüğü olabilirdi ki? Sadece şu güzelliğin hakkını vermiş olacaktı.

İçten gelen hayranlığın, coşkunun, esrimenin karşı konulamaz etkisiyle kalktı, Asiye'nin önünde diz çöktü, nefes bile almaya çekinerek eğildi; berrak bir kaynak suyundan bir yudum içecekmiş gibi bulandırırım endişesiyle titreyen dudaklarını tam güzelliğin ortasına konduracaktı ki halasının sesiyle irkildi:

– Cemal'im uyudun mu? Yoldan geldin oğlum, yorulmuşsun.”

Yusuf Ali başarılı bir öğrencidir. Öğretmenlerinin yardım ve yönlendirmesiyle önce yatılı ortaokula, sonra Kuleli Askeri lisesine gider. Fakat Zeynep için hayat her geçen gün zorlaşmaktadır. Torununun eğitimi amacıyla kendisinden koparılmasına istemese de razı olmuştur; yaşlanmaktadır, hastalıklar baş göstermiştir, yalnızlaşmaktadır. Bunların kendisi de farkındadır. Yusuf Ali yatılı okula gidince hayallerinin yıkılışını şöyle anlatır Zeynep:

“... tam rahat edeceğimiz zamandı; gene olmadı. Daha yenice düze çıkmıştk. Ömer oğlum sağ olsun, atları alınca halasının tarlalarını sürüyordu bir uçtan uca; ekip, biçip, satıp, parasını getirip halasının avucuna koyuyordu. Hele bu yıl da iyi gelince elimiz biraz para gördüydü. Ağzımız tatlıydı. Yusuf Ali'm de ilk mektebi bitirdiydi ne güzel. O da diyordum, ya gider Cemal dayısının yanında zanaat öğrenir ya da Ömer dayısının yanında çiftçilik. Ben de onun hizmetçisi olurum diyordum, yemeğini yaparım, çamaşırını yıkarım, sabah uğurlarım, akşam eve gelişini bek-

lerim diyordum. O büyüdükçe ben mutlu olurum diyordum. Diyordum ya bizim hesap tutmadı yine. Hiç tutmadı ki şimdi tutsun... Hiç tutmadı muhannet, hiç...”

Zeynep için yaşam şartları ağırlaşıkça ağırlaşır. Yusuf Ali ise sağlık nedeniyle Harbiye'ye kabul edilmemiş ve devlet memurluğuna girmiştir. Anneannesini ara sıra ziyaret etse de ondan farkında olmadan uzaklaşmaktadır. Kasabada artık hatırı sayılır bir iş insanı ve il genel meclisi üyesi olan Cemal, halasını Ankara'da bir huzur evine yerleştirir. Zeynep oradaki zor hayata katlanmaya çalışsa da bir kaza sonucu ölür.

Roman 1925-1960 yılları arasında İç Anadolu'daki bir ilçedeki ekonomik ve sosyal yaşamı anlatırken, insanlar arasındaki sevgi, vefa ve çıkar ilişkilerini de yaşayan bir dille anlatmıştır. Her okuyan bu romanda kendi yaşamından bir parça, farklı bir tat bulacaktır.

Vali Yazar İsa Parlak'a ait romanlarla ilgili görüş ve değerlendirmelerim bunlardan ibaret değildir. Ancak bu tarz yazının kapsamı bu kadarına izin vermiştir. Her üç romanda bir yandan tarihe duyulan ilginin bir sonucu olarak, yapılmış araştırmalardan elde edilen bilgiler kullanılırken, diğer yandan da uzun yıllar mülki idare amirliği mesleğinin her kademesinde bulunmuş bir idarecinin edindiği bilgi, yaptığı derin gözlem ve incelemelerin esere canlılık kattığı ortadadır.

Son yüzyılın belli zaman dilimlerindeki olayları konu edinen SEFERBERLİK, BOZKIR AKINCILARI ve OĞUL BALI adlı romanlar edebiyat dünyasında yerini almıştır. Kuşkusuz bu kadar üretken bir yazardan yeni eserler de gelecektir.

Onu uzun yıllardır tanıyan bir meslektaş olarak kutluyorum.